

Використана література:

1. Заскалета С. Г. Формування соціокультурної компетенції студентів економічного факультету / С. Г. Заскалета // Міжнародний форум "Мовна освіта: шлях до євроінтеграції": тези доповідей. – К. : Ленвіт, 2005. – С. 165.
2. Зеленська О. П. Іноземна мова. Англійська, німецька, французька: програма навчальної дисципліни. Для курсантів і студентів / О. П. Зеленська. – Львів : ЛьвДУВС, 2007. – 32 с.
3. Національна доктрина розвитку освіти // Болонський процес: нормативно-правові документи / [уклад. З. І. Тимошенко, І. Г. Оніщенко, А. М. Грехов, Ю. І. Палеха]. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. – С. 6-27.
4. Русанівський В. М. Мова в нашому житті / В. М. Русанівський. – К. : Наукова думка, 1989. – 111 с.
5. Скуратівський В. А. Гуманітарна політика в Україні: навч. посібник / В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, С. А. Чукут. – К. : Вид-во УАДУ; Вид-во "Міленіум", 2002. – 262 с.
6. Томахин Г. Д. США. Лингвострановедческий словарь / Г. Д. Томахин. – М. : Рус. яз., 2000. – 576 с.
7. Фурманова В. П. Межкультурная коммуникация и лингвокультуроведение в теории и практике обучения иностранным языкам / В. П. Фурманова. – Саранск : Изд-во Мордовского ун-та, 1993. – 303 с.
8. Hammerly H. Synthesis in Second Language Teaching / H. Hammerly // Second Language Publications, 1982. – 239 p.
9. Hirsh A. D. The Dictionary of Cultural Literacy. What Every American Needs to Know / A. D. Hirsh. – Boston, 1988. – 825 p.

Зеленская О. П. Украиноведческая тематика в обучении иностранным языкам в ВУЗах МВД Украины.

Украиноведческий аспект в обучении иностранного языка, в частности курсантов ВУЗов МВД Украины, является важным фактором не только самоосмысления, национального самосознания, воспитания патриотизма, гордости за родную страну, свой народ, его достояние и достижения, выявления национально-культурных особенностей, формирования социокультурной компетенции, но и развития навыков межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: украиноведение, страноведение, лингвострановедение, фоновые знания, межкультурная коммуникация.

Zelenska O. P. Getting knowledge about Ukraine subject in the studies of foreign languages in higher educational establishments of MVS of Ukraine.

Getting knowledge about Ukraine, its different aspects while learning a foreign language, particularly by cadets of the higher educational establishments of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, is an important factor not only of self-understanding, national self-comprehension, patriotism, pride in the native country, its people, their achievements, revealing the national cultural peculiarities, forming the socio-cultural competence, but also of the development of the habits of the intercultural communication.

Keywords: knowledge about Ukraine, country-study, linguocountry-study, background knowledge, intercultural communication.

Ісаєнко В. М., Уліщенко В. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

**МОНІТОРИНГ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ
І ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ**

У статті йдеться про умови та інструментарій діагностування якості освіти. Особлива увага надається факторам, що є визначальними для оцінювання якості освіти, а також засобам спостереження, анкетування, інтерв'ювання та тестування. Окремо аналізується особливість організації моніторингових досліджень в російських університетах.

Ключові слова: моніторинг, якість освіти, тести, валідність, анкетування.

Підвищення якості освіти визнається сьогодні одним із пріоритетних напрямів державної політики, стратегічним ресурсом поліпшення добробуту українських громадян,

зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави [10; 3]. Забезпечення її високої результативності має не тільки суспільно-політичний, а й педагогічний, управлінський і суто науковий контекст.

Як переконують сучасні вчені [1, 3, 5, 6, 8, 9], якість освіти розглядається в двох площинах – теоретико-методологічній та практичній. Т. Лукіна пов’язує її з відповідністю рівня навченості учня (студента) прийнятим в освітніх документах (доктрині, державних стандартах, навчальних програмах тощо) вимогам і нормам [7]. Дослідниця звертає увагу на ряд факторів, що є визначальними для оцінювання якості – багатоаспектність (виявляється в творчій та репродуктивній діяльності, знаннях, уміннях, поведінкових установках), багатосуб’єктність, багатокритеріальність (оцінюється за допомогою визначених груп критеріїв) і багаторівневість кінцевих результатів [7]. На думку авторів монографії “Концепція управління якістю освіти”, з погляду людини, що навчається, якість освіти – це “певний рівень освоєння змісту освіти (знань, способів діяльності, досвіду творчої діяльності, емоційно-ціннісних відносин), фізичного, психічного, етичного і громадянського розвитку, якого вона досягає на різних етапах освітнього процесу відповідно до індивідуальних можливостей, прагнень і цілей виховання і навчання” [4; 16].

Якість університетської освіти ми пов’язуємо не тільки із знанневими показниками, отриманими під час сесії та проведення ректорських контрольних робіт, а також із особливостями організації самого процесу навчання – забезпеченням кадрової та матеріально-технічної бази навчального закладу, ефективної роботи бібліотеки та методичної служби, що інформує студентів про поточні та перспективні навчально-виховні заходи.

Протягом останніх десятиліть світовою наукою накопичено багатий досвід моніторингових досліджень якості освіти, хоча вчені [1, 3, 5, 6, 8, 9] визнають, що говорити про винайдення оптимальних методів діагностики і корекції недоліків сьогодні ще рано.

Сам термін “моніторинг” (від англ. “спостерігати”) має відносно нетривалу історію – від 16 червня 1972 року. Оприлюднений під час проведення Стокгольмської конференції ООН з охорони навколишнього середовища і прийнятий науковою спільнотою, він був включений до рішення про створення всесвітньої системи спостережень (моніторингу) за станом і змінами біосфери. Після такого визнання термін швидко поширився на інші галузі науки, зокрема педагогіку, склавши серйозну конкуренцію “контролюванню”, “діагностиці”, “вимірюванню”.

Сьогодні моніторинг в освіті тлумачиться як “багаторівнева, ієрархічна система організації, збирання, зберігання, обробки і розповсюдження інформації про обстежувану систему або окремі її елементи” [2], “система заходів щодо збирання, опрацювання, аналізу та поширення інформації з метою вивчення й оцінювання стану функціонування певного суб’єкта освітньої діяльності чи освітньої системи загалом та прогнозування їх розвитку на основі аналізу одержаних даних і виявлення тенденцій та закономірностей [8; 26].

Об’єктом моніторингу якості університетського навчання має виступати: якість викладання; якість навченості студентів (знання, уміння, поведінкові установки); якість методично-організаційної роботи.

Якість викладання, на нашу думку, не завжди обумовлена результатами, що їх отримують студенти під час складання екзаменів або написання контрольних робіт. Це поняття є значно ширшим, оскільки передбачає з’ясування таких параметрів:

- рівня володіння викладачем навчальним матеріалом;
- доступності, інноваційності та проблемності викладу;
- особливостей залучення телекомунікаційних засобів під час лекційних, семінарських, практичних занять;
- дотримання діалогічності в процесі навчання (повага до студента як суб’єкта взаємодії, апеляція до його суб’єктивного досвіду).

Якість організаційно-методичної роботи доцільно з’ясовувати за такими критеріями:

- доступність навчально-методичних матеріалів і джерел їх отримання;
- забезпеченість студентів електронними ресурсами, зручність їхнього використання;

- поінформованість студентів працівниками методичної служби;
- якість складеного розкладу (це сприяє економії часу студентів).

Особливістю педагогічного моніторингу є широке використання цілого спектру соціологічних методів і засобів збору інформації – від спостереження, анкетування та інтерв'ювання до експертизи навчальних планів і тестування. Учені О. Локшина [5], Т. Лукіна [7], О. Савченко [9] підкреслюють, що методи, обрані дослідниками, мають якнайповніше задовольняти інформаційні потреби замовників, а сама інтерпретація отриманих результатів максимально повно відображати кількісний і якісний показники.

Одним із поширених методів збору інформації під час моніторингу є *анкетування*. Хоча воно й надає багатющий матеріал для аналізу, однак все ж таки має досить високий рівень суб'єктивізму, тому подальше використання одержаних результатів може бути обмеженим через їхню низьку вірогідність. Наприклад, причиною незадоволення студентів якістю викладання дисципліни, як не парадоксально, може бути вимогливість викладача, високий рівень його професіоналізму. Це свідчатиме про недостатній рівень особистісної соціологізації студентів і унеможливлуватиме використання результатів анкетування з метою прийняття відповідних управлінських рішень.

Незаперечним є той факт, що вичерпного уявлення про якість викладання не може дати *спостереження* – відвідування занять конкретного викладача, оскільки знову ж таки суб'єктивний фактор (вплив спостерігача на аудиторію) може перешкоджати виявленню важливого, сутнісного. Наприклад, використання викладачем телекомунікаційних засобів на кожному занятті ще не гарантує високої якості навчання. І все ж таки відвідування лекцій, семінарів і практичних – чудова нагода познайомитися з унікальними методичними знахідками, звернути увагу на сформованість суб'єкт-суб'єктної взаємодії студентів і викладача, побачити наявність динаміки в процесі навчання.

Тестування як засіб збору інформації під час моніторингового дослідження зазвичай вважається ефективним. Тест як “сукупність тестових завдань, підібраних за певними правилами для вимірювання певного кількісного показника” [3; 9] формується відповідно до рівня засвоєного матеріалу (знань, розуміння, застосування, аналізу, синтезу, оцінювання), наявних видів (закритих, напівзакритих, відкритих) і форматів тестових завдань. Розробка тестів потребує приведення у відповідність із S.M.A.R.T. – параметрами (S – specific (конкретність), M – measurable (вимірюваність), A – attainable (досяжність у контексті існуючих ресурсів та часу), R – relevant (сміслова відповідність між інформаційним запитом і отриманими даними), T – time-bounded (обмеженість у часі) окреслених навчальних цілей і завдань.

Серед переваг тестування В. Аванесов називає наукову обґрунтованість, технологічність, точність вимірювань, стандартизованість правил проведення, контролю та інтерпретації результатів [1; 3].

Проаналізуємо особливості запровадження тестування у ВНЗ України. Для цього умовно об'єднаємо навчальні заклади в три групи.

До першої віднесемо ті ВНЗ, керівництво яких змушує викладачів складати тестові завдання для проведення екзамену в формі тестування. Добре, якщо викладачі попередньо пройшли навчання з тестології, розуміються на існуючих форматах тестових завдань, особливостях добору дистракторів, специфіці перевірки завдань на надійність і валідність. Гірше, коли поважний учений і чудовий лектор, не розуміючись на специфіці створення тестів, пропонує студентам невалідні завдання з дистракторами, формулювання яких унеможлиблює надання правильної відповіді, не дає надійних підстав для визначення якості навченості студентів.

До другої групи належать навчальні заклади, керівництво та професорсько-викладацький склад яких вважають, що тестування не дозволяє повною мірою діагностувати якість навченості студентів, надаючи пріоритет очному формату спілкування студента та викладача.

До третьої групи відносимо ті ВНЗ, де складанням тестів займаються викладачі разом із спеціалістами, що пройшли відповідне навчання. Тестування там використовується як для

модульного контролю, так і для підсумкового. Нажаль, таких закладів освіти в масштабах України дуже мало, а ще менше фахівців, які системно використовують всі засоби вимірювання для здійснення неперервного внутрішнього моніторингу якості університетської освіти.

Звернімося до досвіду наших колег – Російського університету дружби народів (м. Москва). Боротьбу за якість навчання вони супроводжують багаторівневим і багатоаспектним моніторингом, що відповідає принципам науковості, інноваційності та системності. До управління та забезпечення якості залучаються всі працівники, що пов'язані з організацією навчального процесу, – адміністрація, викладачі, методисти, студенти.

Моніторингові дослідження, здійснювані в університеті, стосуються планування діяльності, створення навчальних програм, управління процесом контролю та передачі знань, управління навчально-методичною документацією, з'ясуванням ступеню задоволеності студентів якістю навчання, забезпечення ресурсами тощо.

Інтерес викликає модульна й підсумкова атестація студентів, що передбачає on-line тестування в програмі “Ментор” у поєднанні з письмовою або усною відповіддю. За розробку запитань, формування тестів відповідають завідувачі кафедр, викладачі та фахівці центру тестування, які не тільки надають кваліфіковану допомогу в обранні оптимального формату тестового завдання, якісних дистракторів, але здійснюють перевірку на надійність і валідність.

Перед контрольним тестуванням (воно може містити до 100 завдань) студенти зазвичай проходять пробне, що допомагає їм долати психологічний дискомфорт, виявляти прогалини в знаннях, стимулює пізнавальну активність. Якщо отримані результати не перевищують 50 балів (за 100-бальною шкалою), студент не допускається до усного іспиту, заліку і навіть колоквіуму.

Окрім того, будь-кого з вітчизняних педагогів зацікавить досвід росіян з організації внутрішньокафедрального та внутрішньофакультетського моніторингу. Його сутність полягає в тому, що лектори (професори, доценти) фактично не приймають екзамен у групах, з якими працювали протягом певного терміну. Екзамен приймається всіма членами кафедри на чолі із завідувачем, можливо, за присутності декана або його заступників. Студенти (нагадуємо, що до екзамену допускаються тільки ті, хто пройшов комп'ютерне тестування) не знають, з ким із членів кафедри вони спілкуватимуться, які додаткові запитання отримуватимуть. Екзаменаторів цікавлять тільки факти – бали, отримані протягом навчання, та результати тестування. Такий підхід практично унеможлиблює систему попередніх домовленостей, користування допоміжними засобами (шпаргалками) тощо. Сам лектор не менше за студентів зацікавлений в ґрунтовних відповідях, високих екзаменаційних балах, адже вони свідчать про якість його викладання, уміння пробудити в інших інтерес до предмету, про майстерність комунікації. Високі оцінки, отримані студентами, – гордість викладача, підтвердження його фахової майстерності.

Ефект внутрішньокафедрального моніторингу переоцінити важко. Властиві йому об'єктивність, багатоаспектність, універсальність стимулюють глибинну рефлексію, наслідком якої є удосконалення змісту лекцій та методів навчання.

Для надання студентам допомоги у виборі та реалізації освітньої траєкторії на факультетах організована служба академічних консультантів (тьюторів) з розрахунку один тьютор на 300 студентів. Тьютор готує необхідні інформаційні матеріали до організації навчального процесу, знайомить з ними студентів, з метою найбільш раціонального складання індивідуальних навчальних планів здійснює групові та індивідуальні консультації. Один раз на три роки тьютори проходять курси підвищення кваліфікації, де їх знайомлять з інноваціями в організації навчального процесу, урядовими документами тощо.

До моніторингової діяльності у ВНЗ залучені також і самі студенти. Утворена ними комісія бере активну участь в розробці програми забезпечення якості навчання, вносить рекомендації щодо включення нових предметів, інформує про умови й порядок стажування, відпрацювання пропущених занять і складання сесії, допомагає в організації й проведенні соціологічних опитувань.

Проведення моніторингових досліджень є актуальним також для сфери післядипломної освіти. Вони можуть спрямовуватися на з'ясування результативності організаційно-методичної роботи з педагогічним і керівним складом дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів, засоби її удосконалення; на виявлення найбільш затребуваних напрямів для організації короткотермінових курсів підвищення кваліфікації, проблемних семінарів, тренінгів, майстер-класів; на оновлення змісту післядипломної освіти вчителів, розробки якісного науково-методичного супроводу для здійснення курсової підготовки. Такий моніторинг потребує відповідного інструментарію – анкетувань, опитувань (інтерв'ювань), тестувань, вивчення документації ВНЗ, аналізу чинних програм і відповідного методичного матеріалу. Отримана інформація підвищує ефективність управлінських рішень, допомагає здійснити своєчасну методичну корекцію, зміст якої полягає в стимулюванні процесу формування знань, умінь, поведінкових установок.

Реалізація наведених напрямів потребує прийняття стандартів післядипломної освіти, визначення комплексу актуальних компетентностей і компетенцій.

Вважаємо, моніторингові дослідження – важлива складова навчально-виховного процесу, що не тільки дозволяє своєчасно виявити недоліки, а також стимулює до змін, з'ясовує особливості їх упровадження, надає інформацію для своєчасної корекції, що в цілому дозволяє з високим ступенем достовірності судити про якість сучасної освіти.

Використана література:

1. *Аванесов В. С.* Педагогические измерения // Педагогическая диагностика. – 2004. – № 1.
2. *Алехина С. В., Битянова М. Р.* Психологический мониторинг как средство анализа и проектирования развивающей среды образовательного учреждения. – Режим доступа : <http://www.mgppu.ru/science/Lmonitoring>.
3. *Булах І. Є., Мруга М. Р.* Створюємо якісний тест : навчальний посібник. – К. : Майстер-клас, 2006. – 160 с.
4. Концепция управления качеством образования : монография / под ред. Е. К. Афиногенова. – Саратов, 2005. – 184 с.
5. *Локшина Олена.* Становлення та розвиток моніторингу якості освіти: світовий вимір // Моніторинг якості освіти : світові досягнення та українські перспективи / за заг. ред. О. І. Локшиної. – К. : К.І.С., 2004. – 128 с. – (28-40 с.).
6. *Лукіна Т.* Види моніторингових досліджень // Моніторинг якості освіти : світові досягнення та українські перспективи / за заг. ред. О. І. Локшиної. – К. : К.І.С., 2004. – 128 с. – (40-48 с.).
7. *Лукіна Т., Ляшенко О.* Сутність категорії якості освіти в умовах реформування освітньої галузі // зб. наук. праці НАДУ. – 2003. – № 2. – С. 126-134.
8. *Ляшенко Олександр.* Концептуальні засади моніторингу якості освіти // Моніторинг якості освіти : світові досягнення та українські перспективи / за заг. ред. О. І. Локшиної. – К. : К.І.С., 2004. – 128 с. – (С. 21-27).
9. *Савченко О.* Вступ / Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / за заг. ред. О. І. Локшиної. – К. : К.І.С., 2004. – 128 с. – (7-9 с.).
10. Указ Президента України від 17 квітні 2002р. № 347 “Про Національну доктрину розвитку освіти” [Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України // Законодавчі акти України з питань освіти : 36. – К. : Парламент. вид-во, 2004.

Исаенко В. М., Улищенко В. В. Мониторинг в системе подготовки учителей и повышении квалификации.

В статье идет речь об условиях и инструментарии диагностирования качества образования. Особенное внимание уделяется факторам, которые являются определяющими для оценивания качества образования, а также средствам наблюдения, анкетирования, интервьюирования и тестирования. Отдельно анализируется особенность организации мониторинговых исследований в российских университетах.

Ключевые слова: мониторинг, качество образования, тесты, валидность, анкетирование.

Isaenko V. M., Ulischenko V. V. Monitoring in the system of preparation of teachers and in-plant training.

The article is about the conditions and tools of diagnosing educational quality. Particular attention is paid to factors that are crucial for assessing the quality of education as well as by observation, questioning, interviewing and testing. Separately analyzed feature of monitoring research in Russian universities.

Keywords: monitoring, quality education, tests, validity, questionnaire.

Карелін М. В.

Слов'янський державний педагогічний університет

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ НАРОДНОЇ ОСВІТИ У ХАРКІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті досліджуються соціально-економічні умови розвитку народної освіти у Харківській губернії у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Підкреслюється, що під впливом розвитку промисловості, ремесел, транспорту в губернії склалося нове соціально-економічне і соціокультурне середовище, яке вимагало кращої шкільної освіти. Розглянуто процес поширення початкових шкіл у різних повітах Харківської губернії. Зазначається, що швидкими темпами поширювалися світські школи. Велику роль у цьому зіграли земства.

Ключові слова: Харківська губернія, соціально-економічні умови, соціокультурне середовище, початкова школа, земська школа.

Досвід організації освіти у Харківській губернії у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття є дуже цікавим і важливим з огляду на те, що Харківська губернія була чи не найрозвинутішим економічним регіоном країни в період, що нами досліджується. Саме в цей час спостерігався швидкий розвиток науки та техніки, які змінювали технологію виробництва і висували нові, підвищені вимоги до робітників різних категорій. У зв'язку з цим розширювалася мережа загальноосвітніх навчальних закладів, як початкових, так і середніх, з'являлися нові типи шкіл, зароджувалася професійна освіта.

Аналіз літературних джерел засвідчує велику увагу сучасних дослідників до різних аспектів розвитку освіти у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Зокрема, в історико-педагогічній науці за останні роки значно зросла увага до становлення та розвитку народної освіти у різних регіонах України, в тому числі й на Харківщині. У працях О. Головка, О. Драча, О. Завадської, Т. Кравченка, В. Корнилова, Д. Кочета, О. Перетятка, І. Прокопенка, М. Татарінова, Г. Яковенка досліджується стан загальної освіти. Водночас історіографічний огляд наукової літератури свідчить, що проблема розвитку освіти у Харківській губернії у зв'язку з соціально-економічним становленням в історії вітчизняної вищої школи не була предметом спеціального розгляду.

Метою статті є дослідження соціально-економічних умов розвитку народної освіти у Харківській губернії у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.

Друга половина ХІХ – початок ХХ ст. характеризувалася певними змінами у політичній, економічній, культурній, соціальній сферах життя і діяльності. Скасування кріпосного права, бурхливий розвиток капіталізму, загострення соціальних суперечностей, зростання селянських заворушень, революційний рух – усе це об'єктивно впливало на становище Харківської губернії. Харківська губернія мала свої особливості і водночас вона в цілому зберігала риси традиційного українського суспільства. Але все відчутнішим ставав процес його модернізації.

Реформа 1861 р. значно прискорила промисловий розвиток Харківської губернії. За статистичними даними, вона займала одне з провідних місць в Україні по виробництву промислової продукції. Важливою галуззю промисловості у пореформений період було цукроваріння.